Довженко И.В.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОГО ТЕСТИРОВАНИЯ

Статья посвящена обоснованию целесообразности использования контролирующих тестов, которые определяют достиг ли студент определенного уровня овладения иностранного языка и эфективности использования тестов для формирования языковой компетенции.

Ключевые слова: тест, контролирующий тест, языковая компетенция, структурный подход, коммуникативный подход.

Dovjenko I.V.

THEORETICAL ASPECTS OF LINGUISTIC TESTS

The article is devoted to the coverage of testing in educational course of English and its results interpretation. The tests determine the level of new student's skills in educational process.

Key words: test, test of control, language competence, communicative approach, structural approach.

УДК 37.02

Дороз В.Ф.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто проблему модернізації змістовного наповнення курсу української мови для учнів – представників національних спільнот старшої ланки загальноосвітньої школи. Висвітлено ідею авторів чинних програм з української мови для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів про реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизації, переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, готового до подальшого професійно-орієнтованого навчання, спроможного самонавчатися, самовиховуватися, саморозвиватися.

Ключові слова: модернізація змісту навчання, навчальні програми, профільне навчання, професійно-орієнтоване навчання, демократизація навчання, гуманізація навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Старша ланка загальноосвітньої школи характеризується тим, що підсумовує та узагальнює весь навчально-виховний процес загальноосвітньої школи, формує цілісний світогляд і перспективи на майбутнє. Випускаючи старшокласників у життя, школа відповідає за духовні, соціальні, культурні запити суспільства, нації, держави. Українська мова є одним із найважливіших засобів пізнання дійсності, профілізації старшокласників, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних і творчих здібностей, абстрактного мислення, пам'яті й уяви, мовного чуття і мовного смаку, вихованню естетичного інтересу, усвідомленої позитивної мовної поведінки. На сьогодні виникла необхідність модернізувати змістовне наповнення курсу української мови для учнів старшої ланки загальноосвітньої школи в системі профільної освіти з огляду на універсальну необхідність належного володіння нею всіма випускниками школи незалежно від їхньої майбутньої спеціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення української мови у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів на сьогодні здійснюється за програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (наказ МОН від 22.02.2008 № 122), відповідно до стратегії поступового переходу старшої школи на профільне навчання. Вивчення мови як профільного предмета та визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях інших спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного, профільного) для 10-12 класів.

Аналіз означених програм і чинних підручників з української мови для учнів старшої ланки загальноосвітніх навчальних закладів дозволив узагальнити й описати досвід модернізації змістовного наповнення курсу української мови та засвідчити, що їхні автори (Л.І.Мацько, О.М.Семеног; М.І.Пентилюк, О.М.Горошкіна, А.В.Нікітіна; Л.В.Скуратівський, Г.Т. Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф) одностайні в тому, що українська мова є одним із найважливіших засобів профілізації учнів старших класів, оскільки вона "вербалізує картину світу і цим самим є основою світогляду кожної особистості" [6: 2], а старша ланка загальноосвітньої школи характеризується тим, що провідним напрямом навчання стає узагальнення й систематизація найважливіших відомостей з мови, засвоєних в основній школі (5-9 кл.) з урахуванням їх комунікативної значущості. На думку згаданих провідних фахівців, "для профільного навчання у старшій школі потрібна певна мовна спеціалізація, оскільки профіль формує певний тип мовомислення; для кожного типу мислення, думки й інформації, суспільної діяльності існують відповідні семантичні типи і форми мовлення та мовної поведінки" [3: 39], мовна змістова лінія має бути систематизованим викладом структурно-семантичної теорії з урахуванням внутрішньорівневих, міжрівневих і міжпредметних зв'язків – "провідними постають семантичний і функціональний аспекти, що передбачають посилення уваги до значення і функції мовних одиниць у мовленні" [4: 351], "…бажано особливо актуалізувати лексичну (лексикон), семантичну і граматичну (семантикон) компетенції. Інші можна вважати уже освоєними у попередніх ланках навчання і такими, що стали автоматичними" [3: 40].

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі аналізу чинних програм і підручників з української мови для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з'ясувати, якою мірою сприяє пропонований зміст навчання забезпеченню ефективного міжетнічного спілкування учнів – представників національних спільнот, які мають отримати спеціальні знання та сформувати уміння і якості полікультурної особистості, що дадуть можливість брати участь у процесі комунікації з представниками іншої культури, тобто сформувати крос-культурну комунікативну компетентність.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки 10-й клас – це перехідна ланка до профільного навчання, то, на думку українських лінгводидактів і методистів (Н.Бондаренко, О.Горошкіна, В.Кононенко, Л.Мацько, Л.Паламар, М.Пентилюк, О.Потапенко, О.Семеног та ін.), до нормативного шкільного курсу української мови, що завершує основний етап обов'язкової освіти, необхідно вводити навчальний матеріал з актуальних напрямів мовознавства: комунікативної лінгвістики, соціо-, прагма-, етнолінгвістики, лінгвокультурології, культури мовлення, теорії міжкультурної комунікації. З цього приводу Л.Мацько зазначає, "…більше уваги слід приділяти соціолінгвістичній і прагматичній компетенції (прагматикону), зокрема лінгвістичним маркерам соціальних стосунків, етномовним універсаліям, етичним формулам, стилям, підстилям і профільним мовним жанрам, що сформувалися на профільній інформації, її понятійному змісті і каналам передачі" [3: 40].

Під час зовнішнього тестування з української мови випускникам пропонуються відкриті завдання з розгорнутою відповіддю. Передбачається, що старшокласники повинні уміти будувати письмові висловлювання, що передбачають обґрунтоване доведення (через ствердження чи спростування) запропонованої тези. Виконання завдань спрямовано на формування таких якостей випускника, як критичне мислення, здатність інтерпретувати ідеї, відрізняти факти від суджень, робити обґрунтовані висновки тощо, де простежуватимуться такі програмові вимоги [5] – учень має уміти: використовувати виражальні засоби мови для висловлення емоційно-ціннісного ставлення до світу; доречно використовувати слова з переносним значенням, стилістично забарвлені слова; знаходити інформацію до обраної теми; аналізувати інформацію, виокремлювати головне і другорядне; упорядковувати дібрані відомості в логічній послідовності; узагальнювати відомості; систематизувати матеріал для самостійних висловлювань на основі різних джерел; відображати у власному тексті

причинно-наслідкові зв'язки подій, які описує; аргументувати висловлену тезу, спростовувати помилкові, на його думку, висловлювання; висловлювати особисту позицію щодо обговорюваної теми, добираючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції; демонструвати здатність висловлюватися стисло, логічно, виразно, доречно; підпорядковувати висловлювання головній думці; добирати, систематизувати з різних джерел матеріал для твору; робити потрібні узагальнення і висновки; дотримуватися лексичних норм української літературної мови; будувати текст відповідно до вимог композиції; використовувати оригінальний вступ; правильно формулювати тезу, обґрунтовувати її переконливими аргументами.

Зважаючи на зазначене вище, важливою лінією опанування українською мовою як державною в школах з поліетнічним контингентом учнів, на нашу думку, має бути крос-культурне навчання, тобто навчання державної мови та культури у взаємодії і взаємовпливі з іншими мовами та культурами, вироблення не тільки мовної, але й крос-культурної комунікативної компетенції білінгвальної особистості. Формування вторинної мовної особистості, на думку вчених (Н.Д.Гальскова, Ю.М.Караулов, В.В.Красних, І.І.Халєєва, О.В.Сухих та ін.), має передбачати не тільки оволодіння вербальним кодом нерідної мови, умінням користуватися нею під час спілкування, але й формування у свідомості учнів картини світу носія цієї мови як представника певного соціуму, тому навчання має бути не тільки спрямованим на залучення школярів до *концептуальної системи* іншого лінгвосоціуму, а й до *крос-культурного осмислення* вимірів двох дещо різних соціокультурних спільнот.

Таким чином, необхідно формувати не лише уміння і навички взаєморозуміння комунікантів, а й спільності уявлень про світ в їхньому соціально-психологічному та національно-культурному вимірі. Оскільки, саме на "…лінгвокогнітивному рівні узагальнюються стійкі комунікативні потреби в типізованій специфіці мовленнєвої поведінки, що засвідчує внутрішні мотивації та ціннісні установки особистості" [2: 60], то вчитель-словесник має допомогти учням побачити в узагальнених категоріях національно окреслене, історично й традиційно зумовлене, осмислене у вимірах часу, ввійти в коло споконвічно народних прагнень із орієнтацією на сучасні процеси, тобто спрямувати пізнання концептуальних засад духовності в урочище мови. Тому, під час вивчення української мови в старших класах актуальним постає застосування лінгвістичного аналізу концептосфери українського народу в її конкретних мовно-комунікативних і прагматичних аспектах, на ґрунті національної культури, з орієнтацією на етнопсихологічні й загальнофілософські засади. На нашу думку, більш ефективнішим такий аналіз буде, якщо застосовувати крос-культурне осмислення лінгвоспецифічних одиниць української та рідної мов.

Одним із підсумків зіставного дослідження мов у XX ст. стало визнання того факту, що вивчення мов як в теоретичному, так і в прикладному аспектах, повинно передбачати не тільки лінгвістичну специфіку національної мови, але й специфічні для народу способи світосприйняття, його розуміння та уявлення, тобто національно-культурний фон. На сьогодні актуальним є вивчення мови та культури певної нації – від конфронтації і зіставлення мов та культур до діалогу. Саме за умови володіння цілісною системою уявлень про національні звичаї, традиції, реалії країни, мова якої вивчається, можлива повноцінна комунікація, а оволодіння певною мовою неможливе без звернення до етносоціокультурних знань народу-носія.

У реальній ситуації навчання української мови вчитель і учень неминуче змушені порівнювати українські реалії життя і культуру з рідними, через пошук відмінного та схожого йти до моменту зіткнення, оскільки саме рівень спорідненості, ідентичності людей різних культур, а також загальнолюдський зміст цінностей можуть слугувати початком входження в іншу культуру. Ураховувати спільне й національно-специфічне під час вивчення мови допомагають фонові знання. Отже, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку лінгводидактики найбільш перспективним стає підхід до процесу

навчання української мови як другої з позиції діалогу культур. У цьому знаходить пояснення тенденція переходу від нейтрального лінгвокраїнознавства до зіставного, де явища мови і культури, що вивчаються, пропонуються у порівнянні з аналогічними явищами в рідній мові та культурі учня. Типологічний принцип вивчення мови є найбільш продуктивним, він будується на зіставному аналізі й враховує вплив соціальних, психологічних, релігійних, освітніх та інших факторів формування як окремої особистості, так і національності в цілому.

Нові завдання навчання української мови в контексті діалогу культур вказують на необхідність вивчення екстралінгвістичних параметрів спілкування та мовного середовища, де функціонує українська мова. Безпосередньо у навчальному процесі, працюючи з учнями – носіями іншої мови, іншого світосприйняття, інколи іншої віри, національної культури, ми не можемо не враховувати тієї національної моделі світосприйняття, яка вже склалася в учнів, не зважати на певні історико-, етно-, соціо- і психолінгвістичні особливості їх як представників іншої мовної і культурної спільноти.

Зважаючи на те, як змінювалися формулювання мети і завдання навчання української мови у школах з російською мовою навчання: "дати лінгвістичну освіту, навчити вільно володіти мовою" (1987 р.), "виробити мовні та мовленнєві уміння, навички" (1998 р.), "комунікативно виправдано використовувати виражальні засоби мови, її типи, стилі, жанри в усіх видах мовленнєвої діяльності" (2001 р.) і, нарешті, "вчити розуміти нову культуру, володіти міжкультурною комунікацією" (2005 р.), повинна була змінюватися і система навчання української мови як нерідної, оскільки цього вимагає закон адекватності в методиці (Е.Торндайк, 1874-1949 рр.) [1: 71].

Чинною програмою з української мови (2005 р.) для шкіл з російською мовою навчання передбачено навчання учнів-білінгвів міжкультурного взаєморозуміння, формування навичок міжкультурної комунікації [7: 4]. Проте авторами програми не розглядається зміст навчального матеріалу й не подаються державні вимоги до рівня сформованості міжкультурної комунікативної компетентності учнів-білінгвів. Нові тенденції в мовній освіті національних спільнот, зокрема в крос-культурному навчанні української мови, обумовлюють зміни в змісті навчання, що охоплюють наступні компоненти: *мовний*: знання специфіки української мови, що забезпечує міжкультурне спілкування на вербальному рівні (українські мовні одиниці, що мають національно-культурний компонент: власне українські морфеми, оцінні морфеми як виразники національного характеру, частково еквівалентна лексика, безеквівалентна лексика, національні фраземи, емоційні концепти тощо); *паралінгвістичний*: знання невербальних засобів спілкування і специфіки невербальної поведінки в акті міжкультурної комунікації; *етнопсихологічний:* сприйняття навколишнього світу, національних особливостей, менталітету представників української культури, що визначають характер їхньої поведінки у процесі комунікації і знання яких дозволяє уникати комунікативних невдач і культурного шоку; *прагматичний:* знання етикету спілкування, правил і норм соціальної поведінки, прийнятих в українців для того, щоб адекватно реагувати на слова і поведінку співбесідника та уникати у своїх вчинках культурологічних, лінгвокультурологічних помилок; *етнографічний:* знання особливостей побуту, традицій, матеріальної і духовної культури українців, а також реалій культури та їх відмінностей від рідної культури (російської, болгарської, польської тощо). Це знаходить відображення у фонових знаннях, які необхідні як для повноцінної комунікації, так і для розуміння творів художньої літератури тощо.

Висновки дослідження. Крос-культурне навчання української мови передбачає не тільки засвоєння перелічених блоків знань, але й залучення учнів-білінгвів до реального українського простору в результаті збагачення учнівського індивідуального міжкультурного досвіду, тобто забезпечення можливості брати участь у міжкультурному спілкуванні, реалізувати набутий лінгвокультурний досвід. Таким чином, ми пропонуємо розглядати мову як своєрідний інструмент діалогу культур, що актуалізується у спілкуванні комунікантів. Діалог культур має стати одним із принципів крос-культурного навчання української мови у

школах з національними мовами навчання, яке спрямовано на формування і розвиток полікультурної мовної особистості. Для забезпечення ефективного міжетнічного спілкування учні мають отримати спеціальні знання і сформувати означені уміння та якості полікультурної особистості, що дадуть можливість брати участь у процесі комунікації з представниками іншої культури, тобто сформувати крос-культурну комунікативну компетентність.

Перспективи подальших пошуків. З цією метою необхідним на сьогодні постає наповнення змісту шкільного навчання учнів – представників національних спільнот української мови саме тим матеріалом, який сприяв би формуванню толерантної, полікультурної, полімовної особистості – громадянина поліетнічної країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий /Э.Г.Азимов, А.Н.Щукин/. – М.: Изд-во ИКАР, 2009. – С.71.
2. Кононенко В.І. Мова у контексті культури: [монографія] / Віталій Кононенко. – К.: Плай, 2008. – С. 60.
3. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" / Мацько Любов. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 39-40.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів / [М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, М.М.Барахтян, І.В.Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В.Коршун, А.В.Нікітіна, Т.Г.Окуневич, О.М.Решетилова] / За ред. М.І. Пентилюк: – К.: Ленвіт, 2004. – С. 351.
5. Пастушенко Н. Зовнішнє оцінювання з української мови: ключ до успіху. [Порадник для учнів і вчителів] / Н.Пастушенко. – Львів: Літопис, 2006. – 60 с.
6. Федоренко В., Коваленко Л. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах //Дивослово. – 2007. – №2. – С.22-26.
7. Українська мова. 10-12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філол. напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень /Укладачі: Л.І.Мацько, О.М.Семеног. – К.: Грамота, 2009. – С. 2.
8. Українська мова. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профілі – іноземна філологія, історико-філологічний); художньо-естетичний напрям. Академ. рівень / Укладачі: Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І. Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. – К.: Грамота, 2009. – 72 с.
9. Українська мова. 10-12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям. Рівень стандарту / Укладачі: М.І.Пентилюк, О.М.Горошкіна, А.В.Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

Дороз В.Ф.

МОДЕРНИЗАЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ

В статье рассмотрена проблема модернизации содержательного наполнения курса украинского языка для учеников старшего звена общеобразовательной школы. Освещены идеи авторов действующих программ по украинскому языку для профильного обучения в общеобразовательных учебных заведениях о реализации принципов гуманизации образования, ее демократизации, переориентации процесса обучения на развитие личности ученика, готового к дальнейшему профессионально-ориентированному обучению, способного самообучаться, самовоспитываться, саморазвиваться.

Ключевые слова: модернизация содержания обучения, учебные программы, профильное обучение, профессионально-ориентированное обучение, демократизация обучения, гуманизация обучения.

Doroz V.F.

MODERNIZATION OF THE CONTENT OF STUDY MATERIAL IN UKRAINIAN LANGUAGE

The problem of modernization of Ukrainian language course for senior pupils of general school has been considered in the article. The author writes about programms in Ukrainian language for core teaching in general educational establishments, about realization of principle of educational humanization, its democratization, reorientation of the process of teaching on the development of pupil's personality and his readiness for self- learning, self- education and self-development.

Key words: modernization of teaching, curriculum, core teaching, professional oriented teaching, democratization of teaching, humanization of teaching.

УДК 371:316.454.52 **Засименко В.В.**

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО МОВНОГО ЕТИКЕТУ В ШКОЛІ

У статті висвітлюються особливості навчання англійського мовного етикету, що значною мірою сприяє підвищенню рівня культури спілкування школярів.

Ключові слова: мовний етикет, культура спілкування, підлітковий вік.

У сучасному суспільстві сім'я і школа мають дати дитині правильні уявлення про культуру мови та спілкування. Засвоєння правил ввічливості, пристойності, гарних манер найтісніше пов'язується з усвідомленням загальноприйнятих норм і принципів моралі. Необхідно донести до свідомості учнів, формуючи в них культуру спілкування: основна риса добре вихованої людини – це повага до інших. При цьому дуже важливо, щоб сам учитель був взірцем поведінки, бо його слова і вчинки є прикладом гармонії.

Засвоєння правил мовного етикету – передумова соціалізації дитини в певному культурному середовищі. Використання цих правил – результат творчих проявів дитини: вміння вибрати найбільш доречну формулу мовного етикету для певної людини та певних обставин є важливим показником опанування культурою спілкування і водночас результатом її самостійності та ініціативності у використанні засвоєних етикетних шаблонів, тобто результатом її творчих проявів. Природно, що кожен акт прощання, привітання, вдячності та ін. додає до стандартних сталих формул мовного етикету й творчі, що робить репліки теплішими та переконливішими.

Питанню розкриття культури спілкування крізь призму мовного етикету присвячені праці А. Байбуріна, Н. Бугай, Б. Бушелевої, А. Волгіна, О. Мельничук, Ф. Папп, М. Пентилюк, Е. Поуст, І. Риданової, М. Столярової, А. Топоркова, В. Трофименка, М. Фабіан, В. Шеломенцева.

Основні напрями роботи педагога у навчанні англійського мовного етикету в школі можна визначити так:

1. Забезпечення міцних систематичних знань школярів про загальноприйняті норми і правила поведінки.
2. Створення оптимальних умов для вправляння й тренування в гарних манерах на уроках та в позаурочний час.
3. Формування стійких звичок культурного поводження, активного прагнення до вдосконалення особистої культури спілкування.

Випадкова, стихійна робота у навчанні мовного етикету школярів не дасть бажаних результатів. Згідно з вимогами комплексного підходу таку роботу треба планувати з перспективою.